

Miroslav ANTEVSKI¹
Sanja FILIPOVIĆ²

UDK: 339.727.22(510)
Bibliid Vol. LXVI, br. 3-4, str. 231–248
Izvorni naučni rad
2014.
DOI: 10.2298/MEDJP1404231A

INOSTRANE INVESTICIONE AKTIVNOSTI KINESKIH KOMPANIJA

APSTRAKT

Kineske investicije u inostranstvu su beležile visoke stope rasta u poslednjoj deceniji, ali njihov obim je još uvek u poređenju sa onima u razvijenim industrijskim zemljama. Država igra ključnu ulogu u njihovom podsticanju i podršci, direktno i indirektno. Velike državne korporacije su najveći investitori u inostranstvu, a negde dominiraju investicije privatnih kineskih kompanija, kao npr. u Africi. Postoji velika geografska disperzija investicionih tokova, dok je najviša koncentracija u zemljama u razvoju. Glavni pokretači investicionog kapitala su: trgovina, energenti, prirodni resursi, infrastrukturni projekti i preuzimanje strateške imovine. Često su ovi pokretači kombinovani od dva ili više koji se uzajamno podržavaju.

Ključne reči: Kina, investicije, TNC

JEL Classification: F13, F14, F21, F23

- 1 Dr Miroslav Antevski, viši naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, . E-mail: miroslavbgd@gmail.com. Ovaj rad je deo rezultata istraživanja u okviru naučnog projekta IMPP, Beograd: *Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljopolitički, međunarodno ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti*, ev. br. 179029, program osnovnih istraživanja, ciklus 2011–2015, finansiranog od Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije; i naučnog projekta IMPP: *Ekonomski odnosi Kine sa Regionom Jugoistočne Evrope*.
- 2 Prof. dr Sanja Filipović, naučni saradnik, Ekonomski institut, Beograd. E-mail: sanja.filipovic@ecinst.org.rs. Rad je deo rezultata istraživanja u okviru naučnih projekata Ekonomskog instituta, Beograd: 179011 (*Organizazione i informacione podrške sistemu upravljanja kvalitetom kao ključnim faktorom povećanja konkurentnosti naših preduzeća i njihovog bržeg ulaska na svetsko i EU tržište*) i 47009 (*Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU*), ciklus 2011–2015, finansiranih od Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

1. UVOD

Investicije su motorna snaga i pokretač svake ekonomije, i njihov značaj, izvori, mehanizmi i instrumenti se najčešće proćavaju na nacionalnom nivou. Međunarodno kretanje investicionog kapitala, u svim njegovim formama, najpre je vezivano za razvoj međunarodne trgovine, sa kojom je povezano i koju prati. Pojava i razvoj transnacionalnih korporacija (*Transnational Corporation* - TNC) doveli su do novih formi i instrumenata međunarodnog investiranja, kao jedne od poslovnih aktivnosti u njihovoj strategiji internacionalizacije i širenja poslovanja. Proces globalizacije je takve aktivnosti dodatno ubrzao i uvećao, tako da su fragmentacija proizvodnje, globalni proizvodni lanci ili mreže i izvozne platforme danas opšteprisutni u svetskoj ekonomiji. Motivi i pokretači investicionog kapitala, kao i konkretne forme se, pri tome, razlikuju, i opredeljeni su konkretnim strategijama internacionalizacije poslovanja i njihovim ciljevima. Međunarodna praksa i teorija su ukazali na određene pravilnosti ili zakonitosti, prisutne u poslovanju TNC ili velikih nacionalnih kompanija koje imaju znaćajan deo svojih poslova u inostranstvu, sa malim razlikama vezanim za vlasnićku strukturu.

Poslednje dve decenije, a naroćito u poslednjoj, Kina je mesto od velikog investicionog interesa, kako kao destinacija, tako i kao izvor investicionog kapitala. To je prirodna posledica izuzetno brzog rasta cele kineske ekonomije i njenih potencijala. Pri tome je veći interes bio za investiranje u Kini, kako samih investitora, tako i istraživaa, koji su pratili forme i efekte razlićitih investicionih formi. Tek je u poslednje vreme investiciona aktivnost kineskih kompanija u inostranstvu postala predmet ozbiljnijeg izućavanja, kako u zemlji tako i kod njenih glavnih konkurenata u svetu, prateći rast kineske ekonomije i međunarodnog znaćaja države.

Ovaj rad će pokućati da pruži odgovore na nekoliko kljućnih pitanja, kao što su: motivi ili pokretači kineskih investicija u inostranstvu, sektorska i geografska distribucija, strategije kineskih TNC, i na kraju, rezultati i oćekivanja. Određene napomene koje se odnose na rezultate dosadašnjih istraživanja, kako empirijskih tako i teorijskih, biće prisutne u samom radu, tamo gde doprinose konkretnim objašnjenjima. Imajući u vidu jezićke barijere i dostupnost podataka, rad će koristiti međunarodne statistićeke izvore i rezultate dosadašnjih empirijskih istraživanja. Rad je organizovan na sledeći naćin: posle uvodnog dela, ukazuje se na opšte karakteristike kineske investicione politike u inostranstvu, a potom analiziraju karakteristićni pokretači kineskih investicija u inostranstvu. Zbog prirode rada, veća paćnja je posvećena onim primerima koji su karakteristićni za kineske inostrane investicije, kao što su: Australija u okviru blićeg okrućenja, afrićke zemlje zbog kombinovane politike i instrumenata, i na kraju, investicije u energetski sektor.

2. OPŠTE KARAKTERISTIKE KINESKE POLITIKE INVESTIRANJA U INOSTRANSTVU

Uopšte je investiciona aktivnost kineskih kompanija u inostranstvu do devedesetih godina prošlog veka bila malog obima i značaja. Od 1985. godine kineska država je dozvolila i privatnim kompanijama da obavljaju investicione poslove u inostranstvu. U devedestim godinama dolazi do rasta investicija u inostranstvu, posebno u Hong Kongu, ali je taj trend zaustavljen finansijskom krizom koja je pogodila Aziju 1997. godine. Ozbiljnije normativno, ali i strateško, uređenje investicionog poslovanja kineskih kompanija u inostranstvu donela je direktiva iz 1999. godine. Iako je njen tadašnji cilj bio podsticanje izvoza preko investicija u prerađivačku industriju u inostranstvu, ona je imala i strateški politički karakter. „Direktiva označava značajan preokret u politici Kine: od podsticanja prekomorskih investicija ka upravljanju spoljnim direktnim investicijama.”³ Investiranje u inostrani sektor usluga dodatno je regulisano 2004. godine.

Investicije kineskih kompanija u svetu, a posebno direktne investicije (*Outward Foreign Direct Investment* – OFDI), po svojoj dinamici, obimu i karakteru prate trgovinu robom i uslugama kineske ekonomije, i imaju dinamičan rast u poslednjoj deceniji. Tako su kineske OFDI rasle po godišnjoj stopi od 55% u periodu 2003–2009, i sa US\$ 2,85 milijardi u 2003. godini dostigle obim od US\$ 56,53 milijardi u 2009. godini. Tako dinamičan rast OFDI je u tom periodu povećao učešće Kine u ukupnim svetskim OFDI od 0,45% na 5,1%. Prema tim pokazateljima, Kina je već tada bila najveći investitor među zemljama u razvoju, a u svetu iza SAD, Francuske, Japana i Nemačke.⁴ Procenjeni stok kineskih OFDI na kraju 2013. godine iznosio je US\$ 541 milijardu, i po svojoj veličini je 15. u svetu.⁵ Ipak, i pored tako visokih stopa rasta kineskih investicija u inostranstvu, ostaje činjenica da: „Kineske OFDI dostižu manje od svojih potencijala u poređenju sa onima iz drugih glavnih izvora FDI, uz datu veličinu Kine, mesto u svetskoj ekonomiji, i njeno obilje.”⁶

Pored visokih stopa rasta kineskih investicija u inostranstvu u poslednjoj deceniji, druga važna karakteristika je presudna uloga države, kako u formulisanju i realizaciji strategije investiranja, tako i podsticanju i usmeravanju, i sektorski i geografski. Strateško usmeravanje i kanalisanja investicija kineska država čini preko

3 Yin-Wong Cheung & Xingwang Qian Suny, “Empirics of China’s Outward Direct Investment”, *Pacific Economic Review*, Vol. 14, No. 3, 2009, p. 314.

4 Yiping Huang & Bijun Wang, “Chinese Outward Direct Investment: Is There a Model?”, *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011, p. 2.

5 Izvor podataka: CIA, *The World FactBook 2013*, portal CIA: <https://www.cia.gov/> (20.11.2014)

6 Shiro Armstrong, “Assessing the Scale and Potential of Chinese Investment Overseas: An Econometric Approach”, *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011, p. 35.

aktivnosti državnih kompanija u inostranstvu ili putem podrške koju može pružiti. Ta podrška podrazumeva široku mrežu aktivnosti kineske države, koje mogu biti: kreditne ili finansijske, direktno domaćim kompanijama ili njihovim partnerima u inostranstvu; diplomatske; pravne, u vidu uslova istovetnog tretmana kineskih kompanija u zemljama čije kompanije posluju u Kini; kulturne i druge. „Kineska vlada je igrala krucijalnu ulogu u oblikovanju strukture spoljnih investicija Kine.”⁷ Rezultat takve politike države je bio da su do kraja 2009. godine dominantnu ulogu imale državne kompanije, sa 108 aktivnih državnih kompanija koje su investirale u 5.901 inostranih. Takva vlasnička struktura kineskih investitora imala je za posledicu da su državne kompanije posedovale 69,2% od ukupnog stoka kineskih OFDI a privatne kompanije samo 1%. Koliko je takva vlasnička struktura investitora u inostranstvu optimalna svakako zavisi od postavljenih političkih i strateških ciljeva. Pri tome je korisno imati u vidu sledeće zapažanje: „Prekomorske investicije pružaju mogućnost za produblivanje strukturnih reformi u Kini; takve investicije takođe mogu ojačati monopolsku poziciju nekih državnih kompanija, što je nekonzistentno sa ciljem domaće reforme.”⁸ Pravci budućeg razvoja kineske ekonomije i društva, formulisani u 2011. godini, ukazuju da su takvi mogući efekti uzeti u obzir.⁹

Među institucijama i instrumentima koje je Kina ustanovila i razvila u cilju podrške inostranih operacija svojih kompanija treba istaći Razvojnu banku Kine (China Development Bank - CDB), koja je osnovana 1994. godine. Ubrzo posle osnivanja, i finansijske krize u Aziji 1997. i 1998. godine, usmerava se na komercijalno i profitno poslovanje, i zvanično postaje komercijalna banka od kraja 2008. godine. Već od 2002. godine značajan deo njenih aktivnosti bio je usmeren na međunarodna finansijska tržišta.

Kineske kompanije koje investiraju u inostrane energetske sektore i eksploataciju prirodnih resursa koriste tri kanala podrške CDB: prvi, obezbeđivanjem direktnih finansijskih sredstava; drugi, finansiranjem projekata razvoja transportne energetske infrastrukture; i treći, „CDB obezbeđuje kredite stranim energetskim i rudarskim kompanijama, posebno onim koje kineskim firmama nude dugoročne ugovore o snabdevanju, više vlasničke pozicije i ugovore o proizvodnji opreme.”¹⁰

7 Ligang Song *et al.*, “State-owned Enterprises’ Outward Investment and the Structural Reform in China”, *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011, p. 39.

8 *Ibid.*, p. 51.

9 Information Office of the State Council The People's Republic of China, *China's Peaceful Development*, Beijing: Foreign Languages Press Co. Ltd, September 2011

10 Erica Downs, *Inside China, Inc: China Development Bank's Cross-Border Deals*, Washington, DC: The Brooking Institution, John L. Thornton China Center Monograph Series, No. 3, March 2011, p. 28.

Treća opšta karakteristika kineske politike investiranja u inostranstvu bila bi da ona sledi razvojne prioritete kineske ekonomije, i da je njen integralni deo. Da ovo nije samo opšta konstatacija, govore nam sektorski pravci tokova kineskih investicija u inostranstvu: energetski sektor, eksploatacija rudnih i mineralnih resursa, proizvodne i izvozne platforme, podrška izvozu, nove tehnologije i znanja. Pored toga, uočljiva je široka geografska disperzija izvora i pravaca snabdevanja, kao i ulazak na tržišta razvijenih industrijskih zemalja.

3. KARAKTERISTIČNI POKRETAČI KINESKIH INVESTICIJA U INOSTRANSTVU

Postoji teškoća u klasifikaciji kineskih investicija u inostranstvu, po bilo kom kriterijumu. Velika geografska disperzija međunarodnih poslovnih operacija kineskih kompanija je isprepletana sa svim poznatim tipovima investicija. Ako izuzmemo operacije na finansijskim tržištima, i ograničimo se na direktno ili investiranje povezano sa proizvodnjom uopšte, eksploatacijom prirodnih i mineralnih resursa, transportom, trgovinom, logistikom i poslovnim uslugama, tada se srećemo i sa horizontalnim ili tržišno usmerenim OFDI (*market-seeking FDI*), i vertikalnim ili resursno orijentisanim investicijama (*resource-seeking FDI*), sa jednog aspekta, a sa drugog: sa investicijama koje su izvozne platforme (*export-platform FDI*), investicijama usmerenim na povećanje efikasnosti (*efficiency-seeking FDI*), ili na povećanje strateških prednosti (*strategic asset-seeking FDI*), koje su uglavnom karakteristične za poslovanje TNC i njihove dugoročne strategije. U tim investicionim poslovima prisutne su takođe sve forme: osnivanje sopstvenih firmi, *joint venture*, kupovina udela, spajanja i preuzimanja (*Mergers & Acquisitions* - M&A), podružnice i filijale, globalni proizvodni lanci i mreže. Po ovome se Kina ne razlikuje od neke druge velike i razvijene ekonomije u svetu. Možda zbog snažne uloge države i veze sa razvojnim ciljevima zemlje važi konstatacija: „Našli smo da kineske OFDI imaju svoje vlastite kineske karakteristike.”¹¹

3.1. Investicioni tokovi prate trgovinu

Kineske investicije u inostranstvu prate u velikoj meri dokazani obrazac: kapital prati trgovinu. Tako je i CDB osnovana sa ciljem promocije i podsticanja kineskog izvoza. Može se argumentovano tvrditi da su i drugi važni pokretači investicionih tokova povezani, nekada i oslonjeni na trgovinu. To važi za odnose sa zemljama u okruženju, kao što je Australija, afričke zemlje, zemlje Latinske Amerike, ali i za

11 Yiping Huang & Bijun Wang, “Chinese Outward Direct Investment: Is There a China Model?”, op. cit., p. 18.

razvijene industrijske zemlje. Trgovina igra važnu ulogu i kod investicija koje su resursno orijentisane, kod izvoznih platformi naročito, ali i u slučajevima strateškog pozicioniranja. Globalni proizvodni ili vrednosni lanci, mreže koje oni stvaraju, nezamislivi su bez trgovine, i naravno pratećeg kapitala. „Izvoz Kine u zemlje domaćine je značajno pozitivan indikator za OFDI Kine. Što više Kina izvozi nekoj naciji, Kina više investira u tu naciju.”¹² Treba, međutim, istaći da je veći deo kineskih OFDI usmeren ka uslužnom sektoru, što se razlikuje od unutrašnje strukture kineske ekonomije.

Kada je reč o investicijama koje prate trgovinske i izvozne tokove neke zemlje, obično su veličina tržišta (merena visinom GDP i populacijom) i geografska blizina opredeljujući faktori. U slučaju kineskih investicija, geografska distanca nije opredeljujući faktor, a veličina tržišta jeste kod razvijenih zemalja. Ako Kinu danas nazivaju svetskom fabrikom, onda je to logično. Pokretač trgovine i investicija u nerazvijene i zemlje u razvoju su energenti i prirodni resursi, gde trgovina često otvara vrata investitorima u zemljama destinacije. Kina danas može mnogim zemljama odobriti preferencijalni trgovinski status i olakšice, bez bojazni da bi taj uvoz mogao ugroziti domaću proizvodnju. Dodatne investicije pod povoljnim uslovima u infrastrukturne projekte olakšavaju i podstiču investicije u resursne sektore i kineski izvoz.

Često su trgovina i investicije povezani sa strateškim pozicioniranjem ili preuzimanjem imovine koja ima takav karakter, naročito na tržištima razvijenih industrijskih zemalja. „Ako kineske firme investiraju značajne iznose u okviru EU, onda je verovatnije da će one investirati u cilju promocije trgovine iz Kine, i kupovati stratešku imovinu u okviru EU. Takva strateška imovina ostaje u okviru pula znanja i tehnologije koji su kreirale vodeće evropske međunarodne i globalne firme, i njihovi evropski snabdevači. Znanje je najbolje dostupno na mestu njegovog porekla.”¹³ Kao primer strateškog pozicioniranja na tržištu Evropske unije može se navesti kineska investicija u elektroenergetski sektor Portugala, koji ima dve velike energetske kompanije: EDP čija je delatnost proizvodnja električne energije, i REN, koji upravlja električnom mrežom u zemlji. Dve kineske državne kompanije su kupovinom udela u dve portugalske kompanije postale većinski vlasnici u elektroenergetskom sektoru Portugala: Three Gorges Group (CTG) je preuzela 21,35% (državnog) vlasništva EDP za € 2,69 milijardi, dok je kineski državni fond State Grid preuzeo 25% vlasništva u REN za € 387 miliona.

12 Ibid., p. 18.

13 Jeremy Clegg & Hinrich Voss, “Inside the China-EU FDI Bond”, *China & World Economy* Vol. 19, No. 4, 2011, p. 105.

Dinamičan rast trgovine između Kine i CEE u poslednjoj deceniji i po (u proseku, za trećinu godišnje), bio je praćen značajnom investicionom aktivnošću kineskih kompanija.¹⁴ Brojne analize o ovom pitanju uglavnom su saglasne u zaključku da je, „sa ekonomskog stanovišta, Kina zainteresovana da investira u zemlje CEE zbog njihovog povoljnog odnosa između troškova rada i njegovog kvaliteta; njihove geografske i političke bliskosti sa Zapadnom Evropom; i relativno visoko rastućih ekonomija. Ovi faktori zajedno stvaraju povoljne prilike za izgradnju proizvodnih kapaciteta u ovom regionu i prodaju finalnih proizvoda u ostatku EU, koji je mnogo privlačniji kao tržište.”¹⁵

Jedan aspekt međunarodne investicione, proizvodne i trgovinske strategije kineskih kompanija je manje istraživana, a odnosi se na uspostavljanje veza između firmi u okviru globalnih proizvodnih mreža, posebno korišćenjem prednosti koje nude preferencijalni trgovinski aranžmani između određenih regiona i velikih država (tržišta).¹⁶ Dobri primeri su preferencijalni trgovinski sporazumi između SAD i određenog broja afričkih zemalja, ili sporazumi nastali kao posledica mirovnog procesa na Bliskom Istoku.¹⁷ Oni su, po svojoj logici, asimetrični i pružaju pogodnosti bescarinskog ili slobodnog izvoza na tržište SAD. Pored već postojećeg sporazuma o slobodnoj trgovini (Free Trade Agreement - FTA) između SAD i Izraela (iz 1985. godine), kao novi partneri su dodati Jordan i Egipat kroz sporazum o Kvalifikovanim industrijskim zonama (Qualified Industrial Zone – QIZ) iz 1997. godine, koji je Jordan potpisao 1997. a Egipat 2004. godine.¹⁸ Dok su kineske državne kompanije pojačavale svoju investicionu aktivnost u regionu u industriji, energetici i logistici, njihove privatne kompanije su investirale u QIZ Jordana i Egipta. Kao rezultat toga, Jordan, koji gotovo da nije imao industriju tekstila i konfekcije, „spektakularno je povećao obim izvoza u SAD od US\$10,5 miliona u 1996. na US\$1,25 milijardi u

14 CEE (Central and Eastern European countries) obuhvataju zemlje Centralne i Istočne Evrope, od kojih su 11 članice Evropske unije, a 5 zemlje Zapadnog Balkana. Prema njima je ustanovljena i Platforma 16+1, kao i Bukureštanske smernice za saradnju između Kine i CEE iz novembra 2013. godine.

15 Robert Turcsányi, *Central and Eastern Europe's courtship with China: Trojan horse within the EU?*, Brussels: European Institute for Asian Studies, 2014, p. 3; retrieved from: www.eias.org (03.11.2014)

16 Videti: Shamel Azmeh & Khalid Nadvi, “‘Greater Chinese’ Global Production Networks in the Middle East: The Rise of the Jordanian Garment Industry”, *Development and Change*, Vol. 44, No. 6, 2013: 1317–1340..

17 African Growth and Opportunity ACT (AGOA)

18 Da bi se izvoznim proizvodima priznao preferencijalni status da su proizvedeni u QIZ, delom sporazuma koji precizira utvrđivanje porekla robe predviđeno je da najmanje 35% vrednosti mora biti stvoreno u QIZ od čega 8% mora biti izraelskog porekla.

2006”.¹⁹ Nerestriktivna pravila o poreklu robe, kao i izuzeće stranih radnika u QIZ od lokalnog radnog zakonodavstva, omogućila su kineskim privatnim kompanijama da iskoriste ove prednosti i u Jordanu zasnuju jednu novu proizvodno-izvoznu platformu, kao deo strategije internacionalizacije poslovanja.²⁰

3.2. Trgovina, investicije i prirodni resursi – Australija

Ekonomski odnosi između Kine i Australije se razvijaju po principu uzajamnih koristi, čemu doprinose trgovinska i investiciona politika dve zemlje. Kina je i do sada bila u velikoj meri otvorena za australijski izvoz, dok je otvorenost Australije za priliv investicionog kapitala iz inostranstva naišla na plodno tle. Pri tome je značajno da to uključuje i eksploataciju prirodnih resursa i rudarski sektor u Australiji, što je privuklo značajne investicije kineskih državnih kompanija.²¹ „Australija je najveća pojedinačna destinacija za kineske spoljne investicije. U 5 godina do 2010, procenjeno je da je US\$ 34 milijardi investirano u australijske projekte od strane kineskih preduzeća, najznačajnije u resursni sektor.”²² Investicije kineskih državnih kompanija u Australiji imale su visoke stope rasta naročito posle 1997. godine, i spadaju među natprosečno efikasne u okviru ukupnih kineskih OFDI.

Na Samitu G20 u Brizbejnu 17.11.2014. potpisan je sporazum o slobodnoj trgovini između Kine i Australije (China-Australia Free Trade Agreement - ChAFTA), o čijim detaljima se u javnosti malo zna. Pošto blizu trećine od ukupnog australijskog izvoza ima svoju destinaciju u Kini, ne treba objašnjavati njegov značaj. Prema zvaničnim saopštenjima Australijske Vlade, ključni elementi sporazuma se mogu sumirati kao sledeći:²³

- ukidanje (trenutno ili postepeno) carina na australijske proizvode poljoprivrede, stočarstva, ribarstva i prehrambene industrije;²⁴

19 Shamel Azmeh & Khalid Nadvi, “‘Greater Chinese’ Global Production Networks in the Middle East: The Rise of the Jordanian Garment Industry”, op. cit., 1318.

20 O strategijama internacionalizacije poslovnih aktivnosti i investiranja transnacionalnih korporacija (TNC) videti u: Miroslav Antevski, Regionalna ekonomska integracija u Evropi, Beograd: M. Antevski, 2008.

21 Australijski rudarski sektor je jedan od najefikasnijih u svetu.

22 Peter Drysdale, “A New Look at Chinese FDI in Australia”, *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011, pp. 54–55.

23 Internet: <http://dfat.gov.au/fta/chافتa/fact-sheets/key-outcomes.html> (29.11.2014); Kina je takođe zaključila FTA sa Čileom 2006. i Novim Zelandom 2007.

24 Kina je najveće izvozno tržište za ove proizvode, čija je vrednost u 2013. dostigla US\$ 9 milijardi.

- ukidanje carina za 92,9% (za četiri godine 99,9%) australijskih proizvoda rudarstva, energetike i industrijske proizvode;²⁵
- otvoren pristup uslužnom sektoru u Kini;²⁶
- dalje podsticanje kineskih investicija u Australiji, koje su dostigle vrednost od US\$32 mrd.

Iz ovoga bi se moglo zaključiti da će australijski izvoz na kinesko tržište za četiri godine biti potpuno slobodan, a da su kineskim investitorima široko otvorena vrata australijske ekonomije. Pomorska veza i relativna geografska bliskost podsticajno deluju na razvoj trgovine, dok Kina danas može svoje tržište bez bojazni da izloži konkurenciji australijskih proizvoda.

3.3. Trgovina, investicije, prirodni resursi i infrastruktura - Afrika

Već više od pet godina unazad, Kina je najveći investitor u zemljama u razvoju, gde njene investicije imaju visok stepen koncentracije. Da te investicije nisu pokretane jedino direktnim potrebama kineske ekonomije svedoči i osnivanje BRICS razvojne banke. „Racional za BRICS razvojnu banku je bio izgrađen fokusiranjem na glavne potrebe u infrastrukturi i održivijem razvoju.”²⁷ Logika je jednostavna i bazirana na dokazanom iskustvu: (ne)razvijena infrastruktura je jedna od glavnih (prepreka)osnova bržeg i održivijeg ekonomskog rasta.

Investicije kineskih kompanija u Africi su dobar primer kombinovanih pokretača kapitala i kombinacije aktivnosti kineske države i njenih privatnih kompanija u inostranstvu. Takođe na istom prostoru i u isto vreme imamo na delu: vezu trgovine i investicija, resursno orijentisane verikalne investicije i infrastrukturne projekte. Inače je kineska investiciona aktivnost u Africi u poslednjoj deceniji i po privukla značajnu pažnju, posebno velikih konkurentskih nacija, pa je veliko pitanje da li su problemi sa kojima se zadnjih godina kineski investitori susreću slučajni i autohtonog karaktera (Severna Afrika, Sudan, Nigerija, Bliski Istok). Tvrdnje na račun kineskih investitora da su prisutni u Africi jedino zbog energenata i rudnih sirovina nemaju osnova u realnim pokazateljima, jer je npr. još 2007. godine Evropska unija apsorbirala 36% od ukupnog afričkog izvoza sirove nafte i prirodnog gasa, SAD 33%, a Kina samo 9%. Izgleda, po svemu, da stare kolonijalne

25 U 2013. australijski izvoz iz ove grupe proizvoda iznosio je US\$ 85 milijardi.

26 Značajno je pomenuti da na uslužni sektor u Australiji otpada oko 72% od ukupne ekonomske aktivnosti, a izvoz usluga na kinesko tržište u 2013. godini iznosio je US\$ 7 milijardi.

27 Stephany Griffit-Jones, “A BRICS Development Bank: A Dream Coming True?”, UNCTAD Discussion Papers, No. 215, March 2014, UNCTAD: Geneva, 4.

sile i SAD nemaju zajednički interes sa širenjem poslovnih aktivnosti kineskih kompanija u Africi, i posledičnim uticajem kineske države na tim prostorima.

Može se tvrditi da je kineske investicije u afričke zemlje pokrenula trgovina, ili da su simultano rasli. Početak dinamičnog razvoja ekonomskih odnosa između Kine i Afrike vezuje se za iniciranje Kinesko-afričkog foruma za saradnju (China-Africa Cooperation Forum) 2000. godine. Forum je bio osnova za niz konkretnih mera kineske države, koja je brojnim afričkim zemljama odobrila asimetričan i preferencijalni status u međusobnoj trgovini, čime je najveći deo izvoza afričkih zemalja u Kinu postao slobodan: ukinute su carine na 196 uvoznih pozicija za 28 najmanje razvijenih afričkih zemalja 2005. godine; izuzeće od carina je prošireno na 454 pozicije u julu 2007. godine, kojim su bili obuhvaćeni: susam, bakarni proizvodi, ovčije kože, poljoprivredni proizvodi, tekstil i odeća, drveni nameštaj, proizvodi lake industrije, mehanički i elektro proizvodi. Ove mere su dale značajne rezultate u vidu vrlo dinamičnog rasta obima međusobne trgovine: ukupna trgovina Kine sa Afrikom je porasla sa US\$ 10,6 milijardi u 2000. godini na US\$ 18 milijardi u 2003, US\$ 30 milijardi u 2004, US\$ 40 milijardi u 2005, US\$ 55 milijardi u 2006, i US\$ 73 milijarde u 2007.²⁸ Za pet godina od iniciranja Forumu, Kina je postala najveći izvoznik u Subsaharsku Afriku. U strukturi afričkog izvoza u Kinu, dominantan udeo (oko dve trećine) imali su nafta, rude i minerali.

Kina je, sa svoje strane, afričkim zemljama i kompanijama omogućila dobijanje raznih i značajnih oblika pomoći, preferencijalnih i komercijalnih kredita. Na poslovnom planu, „kineski investitori su osnivali *joint venture* sa lokalnim investitorima širom kontinenta u brojnim sektorima, posebno u sektoru nafte, poljoprivredi, agrobiznisu, tekstilu i sektorima lake industrije. Afričke vlade su snažno podržavale kineske FDI u poljoprivredi, koje su doprinele sigurnosti u proizvodnji hrane. U najvećem delu, ove investicije su pomogle podizanju rasta GDP širom Afrike.”²⁹ Za zemlje kao što su afričke, to je svakako bilo od velike važnosti, računajući i rast zaposlenosti u novoosnovanim kompanijama. Od ne manje važnosti su infrastrukturni projekti koje su pokrenule i realizovale pretežno privatne kineske kompanije u afričkim zemljama, a još važnije, po povoljnim i za njih prihvatljivim uslovima. „Jedna tvrdnja koja podržava ovo je da su kineske firme bile uspešne u obezbeđivanju uporedivih infrastrukturnih projekata po cenama između 25 i 50 procenata nižim od cena drugih stranih investitora.”³⁰

28 Podaci preuzeti iz: Hany Besada *et al.*, “China’s Growing Economic Activity in Africa”, NBER Working Paper 14024, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2008, p. 6.

29 *Ibid.*, p. 11.

30 *Ibid.*, p. 12.

Od osnivanja Kinesko-afričkog foruma za saradnju trgovina je rasla po višim stopama i većem obimu od kineskih investicija, koje su 2009. godine imale ukupan stok nešto viši US\$ 8 milijardi.³¹

Investiciona aktivnost Kine u afričkim zemljama ima jednu posebnu karakteristiku, koja se ogleda u kombinaciji, ili bolje uzajamnoj podršci privatnog kapitala i države. Ubrzo nakon osnivanja Forumu, svoje poslove u Africi je razvilo preko 1.600 kineskih kompanija, od kojih je samo 100 bilo državnih, ostalo su bile privatne. Prepoznaju se uglavnom „tri glavne vlasničke prednosti kineskih privatnih firmi koje investiraju u Africi: prvo, tehnologije malog opsega, menadžerske veštine i iskustvo sa standardizovanim proizvodima; drugo, snažno preduzetničko iskustvo i veštine; i treće, jake veze sa diversifikovanom kineskom industrijom i tržištem.”³² Ovo može biti model za buduće investicije u određenim regionima. Deo takvog investicionog modela ili strategije može biti i sledeća podrška države: „Prekomorke kineske mreže i programi spoljne pomoći Kineske Vlade su igrali vrlo važnu ulogu u olakšavanju investiranja kineskih privatnih preduzeća u Africi. Skoro 30 procenata investicija kineskih privatnih preduzeća je podržala lokalna kineska poslovna mreža i više od 15 procenata projektima kineske spoljne pomoći.”³³

3.4. Kineske investicije u energetske sektor u inostranstvu

Dinamičan rast kineske ekonomije u dužem periodu doveo je i do posledičnog rasta potrošnje energije i rasta tražnje za energentima na svetskom tržištu.³⁴ Da bi se buduće stope ekonomskog rasta održale na nivou približnom prethodnim, neophodno je obezbediti stabilnost u snabdevanju energentima, odn. unaprediti energetske bezbednost zemlje. Pošto jedino zemlje koje obiluju energetskim izvorima nemaju takva ograničenja, Kini preostaju tri pravca delovanja: prvi, veća eksploatacija domaćih izvora i poboljšanje energetske efikasnosti; drugi, klasičan uvoz; i treći, investiranje u inostrane energetske sektore. Potrebno je ukazati na osnovne pokazatelje kineskog energetske sektora da bi se ovaj problem mogao razmatrati.

31 Hong Song, “Chinese Private Direct Investment and Overseas Chinese Network in Africa”, *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011, p. 111.

32 Miroslav Antevski, „Kina: tokovi i efekti stranih direktnih investicija”, *Međunarodni problemi*, Vol. 64, br. 4, 2012: s. 499.

33 Hong Song, “Chinese Private Direct Investment and Overseas Chinese Network in Africa”, op. cit., p. 124.

34 U vezi sa pozitivnim rezultatima dinamičnog ekonomskog rasta, treba pomenuti i negativne, od kojih je zagađenje životne sredine značajno, i čija će revitalizacija i unapređenje zahtevati ozbiljne resurse i sredstva.

U energetsom sektoru Kine, situacija je sledeća. Potvrđene rezerve sirove nafte u Kini su 17,3 milijardi barela dnevno (procene u januaru 2013), dok je proizvodnja 4,197 miliona barela dnevno (procene 2013).³⁵ Pošto je potrošnja 9,4 miliona barela dnevno (procene za 2011), izvoz 33.000 barela dnevno, uvoz sirove nafte je dostigao iznos od 5,664 miliona barela dnevno (procene za 2013). Prema drugom izvoru, iako je Kina 4. proizvođač sirove nafte u svetu, iza Saudijske Arabije, Rusije i SAD (2013), ona je drugi svetski uvoznik, odmah iza SAD, i njen uvoz premašuje njenu ukupnu proizvodnju (2012).³⁶ Prema podacima i procenama IEA, potrošnja je u 2013. porasla za 3% i dostigla 10,1 miliona barela dnevno, sa predviđanjem da će u 2014. dostići 10,4 miliona i 2015. 10,8 miliona barela dnevno. Dugoročna predviđanja upućuju da će Kina 2030. godine premašiti potrošnju nafte u SAD i izbiti na prvo mesto.³⁷

Potvrđene rezerve prirodnog gasa u Kini iznose 3,1 milijardu m³. Godišnja proizvodnja je 117,1 milijarda m³, potrošnja 150 milijardi m³, izvoz 2,4 milijarde m³, tako da uvoz dostiže 53 milijardi m³ (procene za 2013). „Korišćenje prirodnog gasa u Kini je još u ranoj fazi. Sada on uključuje samo 5 procenata od energetskog miksa Kine, i trebaće mnogo decenija da zameni ugalj, na kog otpada skoro 70 procenata.”³⁸

Proizvodnja električne energije u Kini je bila 5.398 milijardi kWh, potrošnja 5.322 milijardi kWh (2013), izvoz 18,67 milijardi kWh, a uvoz 7,438 milijardi kWh (2013). Od ukupnih instaliranih kapaciteta, na proizvodnju iz fosilnih goriva otpada 69,1%, na hidroelektrane 22,5%, nuklearne elektrane 1,2%, a na ostale obnovljive izvore 7,2% (procene za 2013).³⁹

Po proizvodnji uglja, Kina je na prvom mestu u svetu (3.561 miliona t), i na nju otpada 45,5% od ukupne svetske proizvodnje, ali i prvi uvoznik (320 miliona t), u 2013. godini.⁴⁰

35 Uobičajena mera za rezerve, eksploataciju i transport sirove nafte u svetu je: barel dnevno (bbl/day ili b/d), pri čemu bbl označava *oil barrel* (koji iznosi: 42 US gallons, ili: 158, 9873 litara nafte). U Evropi je više u upotrebi mera: tona.

36 IEA, *Key World Energy Statistics 2014*, Paris: OECD/International Energy Agency, 2014, 11.

37 IEA, *Update on Overseas Investments by China's National Oil Companies: Achievements and Challenges since 2011*, Paris: OECD/International Energy Agency, 2014, 10.

38 Jacob N. Koch-Weser & Craig Murray, *The China-Russia Gas Deal: Background and Implications for the Broader Relationship*, Washington, DC: U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2014, 5; retrieved from http://origin.www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China%20Russia%20gas%20deal_Staffbackgrounder.pdf (30.10.2014)

39 Izvor podataka: CIA, *The World FactBook 2013*, portal CIA: <https://www.cia.gov/> (20.11.2014)

40 IEA, *Key World Energy Statistics 2014*, op. cit., 15.

Kina ulaže značajne napore na unapređenju energetske bezbednosti zemlje, pa pored investicija u inostrane energetske sektore, treba pomenuti i jačanje kapaciteta za obezbeđivanje sigurnosti pomorskih transportnih ruta, kao i stvaranje strateških rezervi nafte, koje je započeto 2001. godine.⁴¹

Glavne tri kineske naftne kompanije su u državnom vlasništvu: China National Petroleum Corporation (CNPC), China Petroleum and Chemical Corporation (Sinopec Group), i National Offshore Oil Corporation (CNOOC). Pored njih, još sedam kompanija deluju u inostranstvu u ovom sektoru. Sa investiranjem u inostranstvu su počele 1993. godine u Tajlandu, Kanadi i Peruu, i u Sudanu 1995. godine. Danas su njihove aktivnosti proširene na preko 40 zemalja, a ukupna proizvodnja nafte i gasa iz tih spoljnih, prekomorskih izvora u 2013. iznosila je 2,5 miliona barela dnevno (od čega sirove nafte 2,1 miliona). Oko polovine proizvodnje se realizuje na Bliskom Istoku i Africi. To je rezultat značajne investicione aktivnosti, pa je samo u periodu 2011–2013. u uzvodne M&A uloženo US\$ 73 milijardi, a US\$29 milijardi u dugoročne kreditne aranžmane za naftu i gas u Rusiji i Turkmenistanu.⁴²

Uz jaku finansijsku podršku CDB, kineske naftne korporacije su značajno proširile svoje aktivnosti i investicije u inostranstvu. Preko prvog kanala podrške, direktnog kreditiranja kineskih kompanija: Sinochem je 2003. godine, uz kredit od US\$ 215 miliona preuzeo Atlantis (filijalu norveškog Petroleum Geo-Services - PGS), sa aktivom u Omanu, Tunisu i UAR; CNPC je 2005. kupila Petrokazakhstan za US\$ 4,2 milijarde; CITIC Group je 2006. godine preuzela kazahstansko naftno vlasništvo kanadske kompanije Nations Energy za US\$ 1,9 milijardi; takođe 2006. Sinopec Group je preuzela 97% udela u ruskom Udmurtneft za US\$ 3,5 milijardi; CNPC je 2009. godine povećan petogodišnji kredit po preferencijalnim kamatnim stopama u iznosu od US\$ 30 milijardi za dalja preuzimanja u inostranstvu. Preko drugog kanala podrške CDB, finansirana je izgradnja sledećih infrastrukturnih energetskih projekata: naftovod Kazahstan – Kina; izgradnja Centralnoazijskog gasovoda u vrednosti od US\$ 8,1 milijarde, čija trasa ide od Turkmenistana, preko Uzbekistana i Kazahstana, do Kine; izgradnja gasovoda od Mijanmara do provincije Junan, za koji je krajem 2010. godine odobren kredit vladi Mijanmara u iznosu od US\$ 2,4 milijarde. Preko trećeg kanala podrške CDB, koji se realizuje kroz kredite

41 Detaljnije videti u: Miroslav Antevski *et al.*, “Regional Energy Projects in the Eurasian Area”, *Industrija*, Vol. 40, No. 1, 2012: 61–81.

42 IEA, *Update on Overseas Investments by China's National Oil Companies: Achievements and Challenges since 2011*, op. cit., 2014, 6; pošto se zajednički izražava ukupna proizvodnja nafte i gasa, merna jedinica je: ekvivalent naftnog barela dnevno (*barrel of oil equivalent per day - boe/day*).

inostranim energetske i rudarske kompanijama koje sa kineskim partnerima imaju zaključene dugoročne ugovore, odobreno je kredita: samo u 2009. godini US\$ 15 milijardi Rosneftu, US\$ 10 milijardi Transneftu, US\$ 10 milijardi brazilskoj kompaniji Petrobras. U periodu od 2007. do 2011. godine, preko US\$ 28 milijardi venezuelanskoj Bank for Economic and Social Development (BANDES).⁴³

Među ovim kineskim kompanijama, PetroChina, koja je deo CNPC, ima najveći udeo u proizvodnji nafte i gasa u inostranstvu od 883.000 barela dnevno, dok je CNOOC na trećem mestu, nakon preuzimanja kanadske kompanije Nexen u februaru 2013. godine za US\$ 15,1 milijardi (100% vlasništva). Iako ovi finansijski iznosi deluju imponantno, treba naglasiti dve činjenice: prvo, početkom ove decenije kineske kompanije uspešno ulaze na tržišta razvijenih zemalja; i drugo, one su i dalje mali proizvođači u tim zemljama u poređenju sa velikim naftnim TNC.⁴⁴ Pored toga, karakteristične su investicije u nekonvencionalnu naftnu industriju u SAD i Kanadi poslednjih godina. Može se navesti nekoliko najznačajnijih: *joint venture* iz januara 2012. Sinopec sa američkom kompanijom Devon Energy u iznosu od US\$ 2,5 milijardi za jednu trećinu pet blokova škrljaca; u februaru 2013. *joint venture* Sinopec sa američkom Chesapeake Energy u iznosu od US\$ 1,02 milijardi za 50% interesa u Mississippi Line; u decembru 2012. *joint venture* PetroChina sa kanadskom kompanijom Encana za 49,9% vlasništva na škriljcima u Duvernay (Alberta).

Tokom posete Bejđingu Predsednika Vladimira Putina 21.05.2014, okončani su decenijski pregovori potpisivanjem dugoročnog gasnog sporazuma između Rusije i Kine vrednog US\$ 400 milijardi, na rok od 30 godina. Prema tom ugovoru, Rusija bi do 2020. godine isporučivala Kini 38 milijardi m³ gasa godišnje iz gasnih polja Istočnog Sibira, što će zahtevati investicije u proizvodnu i gasovodnu infrastrukturu od US\$ 80 milijardi. Realizacija ovog sporazuma je tek na početku, i može se očekivati snažna finansijska podrška CDB.

Proizvodnja, potrošnja i međunarodna trgovina tečnim prirodnim gasom (*liquefied natural gas* - LNG) su na neki način u senci velikih gasovodnih projekata, a postaju aktuelniji često u situacijama kriza u snabdevanju gasom. „Predviđa se da će Azija apsorbovati 80% rastućeg uvoza LNG na srednji rok.”⁴⁵ Među azijskim zemljama Kina je svakako najveće tržište. Prema izgledima za 2015. godinu, ponuda LNG će rasti, jer su „kapaciteti od 150 milijardi kubnih metara (m³) LNG, jednaki

43 Podaci o kreditnim aktivnostima CDB preuzeti iz: Erica Downs, *Inside China, Inc: China Development Bank's Cross-Border Deals*, op. cit.

44 2007. godine u SAD je lansirana inicijativa *Invest in America*, a tokom 2012. se generalno poboljšala atmosfera i uslovi za strane investitore u SAD i Kanadi.

45 IEA, *The Asian Quest for LNG in a Globalising Market*, Paris: OECD/International Energy Agency, 2014, 10.

40% od postojećih ukupnih svetskih, bilo u izgradnji ili planirani da startuju u naredne četiri godine.”⁴⁶ Iako proizvodnja i transport LNG sami po sebi postavljaju dodatne tehnološke i troškovne zahteve, značajna razlika u ceni LNG između SAD i azijskih tržišta u poslednjih nekoliko godina u velikoj meri usporava dinamiku realizacije ovih projekata. Uopšte su transportni troškovi, računajući i neophodne LNG terminale, veliko cenovno opterećenje za potencijalne kupce na udaljenijim tržištima.⁴⁷ U cilju diversifikacije izvora snabdevanja, Kina je preko CDB podržala investicije svojih kompanija u LNG projekte. U ovom slučaju su to bile privatne kompanije. Podrška je realizovana odobravanjem kredita stranim kompanijama koje sa kineskim zaključuju dugoročne ugovore. Tako je australijska kompanija Woodside Petroleum 2009. godine dobila kredit od US\$ 1,1 milijarde za LNG projekat, a naredne godine konzorcijum PNG LNG (pod vođstvom Exxon Mobil) za LNG projekt u Papui Novoj Gvineji od US\$ 1,95 milijardi, čiji je kineski partner bila kompanija Sinopec Group.⁴⁸

4. ZAKLJUČAK

Osnovni zaključci koji bi se mogli izvesti iz ovog rada bili bi sledeći: da su investicione aktivnosti kineskih kompanija u inostranstvu deo razvojne strategije zemlje; uloga države je dominantna, kako u sektorskom i geografskom usmeravanju investicionih tokova, tako i u instrumentima podrške; intenzivirane su u poslednjoj deceniji, prateći rast ukupne ekonomije.

Determinante sektorske i geografske distribucije kineskih investicija u inostranstvu potvrđuju ranija iskustva međunarodnog kretanja kapitala, kao i njegove standardne forme, i klasične i savremene. Sa geografskog aspekta, kineske investicije imaju veliku disperziju, ali imaju veću koncentraciju u zemljama u razvoju. Geografska distanca ima manju ulogu a veličina tržišta opredeljujuću kod investicija u razvijene industrijske zemlje, gde je takođe značajno preuzimanje strateške imovine ili strateško pozicioniranje kao pokretač investicija. Energenti, rude i drugi prirodni resursi pokreću kineske investicije u zemlje u razvoju, ali i trgovina i infrastrukturni projekti. Uopšte je trgovina prvi pokretač investicionog kapitala, pri čemu kineska država podržava svoje investitore odobravanjem preferencijalnog statusa nerazvijenim i zemljama u razvoju, a recipročnog razvijenim zemljama. Investicije u infrastrukturne projekte dodatno podstiču rast trgovine.

46 Ibid., 10.

47 Najveći proizvođač LNG u svetu je Katar, a najveći azijski izvoznici LNG su Indonezija i Bruneji, time transportno i troškovno najkonkurentniji ponuđači za azijske zemlje.

48 Navedeno prema: Erica Downs, *Inside China, Inc: China Development Bank's Cross-Border Deals*, op. cit.

U celini gledano, kineska politika investiranja u inostranstvu je strateški osmišljena na srednji i duži rok. Državne kompanije imaju direktnu podršku u velikim investicionim projektima, a privatne delom direktnu, delom indirektnu u sklopu državnih sporazuma. Iako prirodni resursi imaju važnu ulogu u inostranim investicijama, njihovi tokovi se pomeraju ka višim tehnološkim fazama i razvijenim industrijskim zemljama.

BIBLIOGRAFIJA

- Antevski, Miroslav, *Regionalna ekonomska integracija u Evropi*, Beograd: M. Antevski, 2008.
- Antevski, Miroslav, (Ed.), *Development Potentials of Foreign Direct Investment: International Experiences*, Belgrade: Institute of International Politics and Economics, 2011
- Antevski, Miroslav, Petrović, Pero, & Vesić, Dobrica, “Regional Energy Projects in the Eurasian Area”, *Industrija*, Vol. 40, No. 1, 2012: 61–81.
- Antevski, Miroslav, „Kina: tokovi i efekti stranih direktnih investicija”, *Međunarodni problemi* Vol. 64, br. 4, 2012: 479–506; doi: 10.2298/MEDJP1204479A
- Armstrong, Shiro, “Assessing the Scale and Potential of Chinese Investment Overseas: An Econometric Approach”, *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011: 22–37; doi: j.1749-124X.2011.01248.x
- Armstrong, Shiro, “Economic Cooperation in the Asia-Pacific and the Global Trading System”, *Asia & the Pacific Policy Studies*, Vol. 1, No. 3, 2014: 513–521; doi: 10.1002/app5.54
- Azmeh, Shamel, & Nadvi, Khalid, “‘Greater Chinese’ Global Production Networks in the Middle East: The Rise of the Jordanian Garment Industry”, *Development and Change*, Vol. 44, No. 6, 2013: 1317–1340; doi: 10.1111/dech.12065
- Besada, Hany, Wang, Yang, & Whalley, John, “China’s Growing Economic Activity in Africa”, NBER Working Paper 14024, 2008, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research
- Bhaumik, Sumon Kumar, & Co, Catherine Yap, “China’s economic cooperation related investment: An investigation of its direction and some implications for outward investment”, *China Economic Review*, Vol. 22, No. 1, 2011: 75–87.
- BP, *BP Statistical Review of World Energy* June 2014, London: BP, 2014.
- Cheung, Yin-Wong, & Suny, Xingwang Qian, “Empirics of China’s Outward Direct Investment”, *Pacific Economic Review*, Vol. 14, No. 3, 2009: pp. 312–341; doi: 10.1111/j.1468-0106.2009.00451.x
- Clegg, Jeremy & Voss, Hinrich, “Inside the China-EU FDI Bond”, *China & World Economy* Vol. 19, No. 4, 2011: 92–108; doi: j.1749-124X.2011.01252.x.

- Downs, Erica, *Inside China, Inc: China Development Bank's Cross-Border Deals*, Washington, DC: The Brookings Institution, John L. Thornton China Center Monograph Series, No. 3, March 2011: Internet: www.brookings.edu /16.11.2012./
- Drysdale, Peter, "A New Look at Chinese FDI in Australia", *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011: 54–73; doi: j.1749-124X.2011.01250.x
- Eckaus, Richard S., "On and off China's turnpike", *Economics of Transition*, Vol. 22, No. 4, 2014: pp. 727–737; doi: 10.1111/ecot.12050
- Griffit-Jones, Stephany, "A BRICS Development Bank: A Dream Coming True?", UNCTAD Discussion Papers, No. 215, March 2014, UNCTAD: Geneva
- Huang, Yiping, & Wang, Bijun, "Chinese Outward Direct Investment: Is There a China Model?", *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011: 1–21; doi: j.1749-124X.2011.01254.x
- Hurst, Luke, "Comparative Analysis of the Determinants of China's State-owned Outward Direct Investment in OECD and Non-OECD Countries", *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011: 74–91; doi: j.1749-124X.2011.01251.x
- IEA, *Key World Energy Statistics 2014*, Paris: OECD/International Energy Agency, 2014.
- IEA, *The Asian Quest for LNG in a Globalising Market*, Paris: OECD/International Energy Agency, 2014.
- IEA, *Update on Overseas Investments by China's National Oil Companies: Achievements and Challenges since 2011*, Paris: OECD/International Energy Agency, 2014.
- Information Office of the State Council The People's Republic of China, *China's Peaceful Development*, Beijing: Foreign Languages Press Co. Ltd, September 2011
- Song, Hong, "Chinese Private Direct Investment and Overseas Chinese Network in Africa", *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011: 109–126; doi: j.1749-124X.2011.01253.x
24. Song, Ligang, Yang, Jidong, and Zhang, Yongsheng, "State-owned Enterprises' Outward Investment and the Structural Reform in China", *China & World Economy*, Vol. 19, No. 4, 2011: pp. 38–53; DOI j.1749-124X.2011.01249.x
25. Turcsányi, Robert, *Central and Eastern Europe's courtship with China: Trojan horse within the EU?*, Brussels: European Institute for Asian Studies, 2014, retrieved from: www.eias.org (03.11.2014)

Dr. Miroslav ANTEVSKI & Dr. Sanja FILIPOVIĆ

FOREIGN INVESTMENT ACTIVITIES OF CHINESE COMPANIES

ABSTRACT

Chinese investments abroad have recorded high growth rates in the last decade, but its scope is still small in comparison to those of developed industrial countries. The state plays a key role in its encouragement and support directly and indirectly. Large state corporations are the biggest investors abroad, somewhere investments of Chinese private companies dominate, e.g. in Africa. There is a great geographic dispersion of investment flows, while the highest concentration is in developing countries. The main drivers of investment capital are trade, energy sources, natural resources, infrastructure projects and acquisition of strategic assets. These drivers are often are combined from two or more ones which are mutually supportive..

Key words: China, Investment, TNC.